

Az általános részvét szükségességéről

GYÖRFFY ÁKOS

Krasznahorkai László: Kegyelmi viszonyok

„Najjaink úgynevezett neurotikus betegek között nem kevés az olyan, aki régebben nem lett volna neurotikus, vagyis nem hasonlott volna meg magával. Ha olyan időben és környezetben élnek, amikor és ahol az embert a mítosz még összekötötte az ősök világával, és ezáltal az átélt és nem csupán a kívülről látott természettel, akkor elkerülhették volna a meghasonlást önmagukkal. Olyanokról van szó, akik nem viselik el a mítosz elvesztését, de egyrészt nem találnak utat egy csak külsőleges világhoz, vagyis a természettudomány világképéhez, másrészt ugyanígy nem elégíti ki őket az intellektuális játék a szavakkal, aminek a legcsekélyebb köze sincs a bölcsességhez...”
(C. G. Jung)

(0)

1976-ban született Vácon.
Költő. Legutóbbi írását
2006. 9. számunkban kö-
zöltük.

Egyik kritikusa Krasznahorkai Lászlót az egyetlen, és belátható időn belül az utolsó metafizikus prózaírónak nevezte. Kezdve ott, hogy az ilyen és ehhez hasonló kijelentésekkel Dunát lehetne rekeszteni, és folytatva azzal, hogy tudjuk-e valóban, tudja-e a kritikus, mit jelent ez a kijelentés, ennek a meghatározásnak mégis jelentősége van, számomra legalábbis mindenképpen. Mert ez a kijelentés egy súlyos problémára is rávilágít. Ezek szerint ugyanis nincs más író jelenleg ebben az országban, aki az emberi létezését maga — emberi képességek szerinti — teljességében ábrázolná, bevonva ebbe az ábrázolásba az eget és a poklot egyaránt. Ha így van, és tegyük fel, hogy így van, az azt jelentené, hogy a magyar irodalom mély válságban van. Válságban van azért, mert az az irodalom, amely nem hajlandó vagy nem képes tudomást venni az ember, és ezzel együtt a „világ” metafizikai és transzcendens távlatairól és gyökereiről, tulajdonképpen nem tekinthető művészetnek. Külön kifejtést igényelne, hogy akkor végső soron minek is tekinthető valójában, ha művészetnek nem. Ezt a megírandó szöveget már ott kéne elkezdni, hogy tudjuk-e egyáltalán, mi a művészet, tudjuk-e, hogy mit „akar”, és hogy mi a célja? Nem tudom megítélni, igaza van-e ennek a kritikusnak abban, hogy Krasznahorkai lenne az egyetlen. Nem biztos, hogy igaza van. Abban azonban biztos vagyok, hogy olyan radikálisan és kíméletlenül, olyan fájdalommal és keserőséggel kevesen írtak és írnak az ember jelenlegi állapotáról, mint Krasznahorkai László.

A fenti idézet talán némi magyarázatra szorul. Bár azt hiszem, elég egyértelmű Carl Gustav Jung és Krasznahorkai László álláspontja között párhuzamot vonni. Mintha Krasznahorkai „hőseiről” írta volna Jung az idézetet. Mintha Herman, a vadőr tömör jellemzése lenne. Mintha Bogdanoviché. Mintha Pálniké, az állomás-keresőé. És mintha sokunké. Elég, ha az ember figyelmesen körülnéz a buszon, amelyen reggelente munkába megy, a vonaton, a villamoson, az utcán. Kedvelt szokásunk párommal, hogy buszon, villamoson, utcán kiválasztunk egy embert, és egyből, azonnal rávágjuk, hogy ott megy a Valuska, az ott meg Futaki, és így tovább. Nem nehéz rájuk találni a tömegben. Sokan vannak. Sokan vagyunk. Valuska például a „valóságban” is postás, szinte ugyanolyan kabátban és postástáskával, mint *Az ellenállás melankóliája* alapján készült *Werckmeister-harmóniák* című filmben.

Krasznahorkairól lehet hallani olykor, hogy túlságosan „sötét”, kilátástalan és reménytelen az a világ, amelyben hősei mozognak. Hogy persze, bajok azért vannak, nem kérdés, de hogy *ennyire* borús lenne a panoráma, ennyire fekete felhők takarnák el a horizontot, az azért túlzás. Úgy gondolom, egyre tisztábban látszik, hogy Krasznahorkai egyáltalán nem túloz. Mint ahogy nem túlozott a másik híres „túlzóművész”, Thomas Bernhard sem. Illetve nem ott és abban túlozott, amit sokan felelnek neki. Ausztriáról adott leírásaiban lehet, hogy túlozott, bár azzal is lehetne vitatkozni, de az emberi létállapotról írott tudósításaiban semmi túlzás nincsen. Jungnak ez a mottóként felhasznált idézete az ember, kiváltképp a 20. századi ember pontos jellemrajza. Azé az emberé, aki leszakadt a tradíciók évezredek köldökzsinórjáról, és aki e leszakadás után a számára felkínált pótszerekkel, köszöni szépen, de nem kíván élni, mert megalázónak és kevéssének érzi őket. Helyzete mondhatni reménytelen, mert sehol nincs igazából, a vágyott autentikus lét elérhetetlen távolságban van, a számára kiszabott emberi tér és környezet viszont hamiságaival, talmiságával, önelégültségével kibírhatatlan és elfogadhatatlan. Ez az az alappont, ahol Krasznahorkai hősei állnak, és az az alappont, ahol az ember ma *ténylegesen* áll. Ehhez a ponthoz, eddig a pontig azonban el kell jutni. El kell jutni addig a pontig, ahol az elviselhetetlenség tovább már nem fokozható, ahol az undor és a szégyen többé már nem kibírható. Ez az a pont, ahonnan a tulajdonképpeni kísérlet elindulhat. A kísérlet arra, hogy az ember kilépjen a számára ellenséges térből egy szintén veszélyekkel teli másik térbe, amely másik tér azonban felkínálja a lehetőséget arra, hogy az ember eljuthat valahová. Nem tudni, hová, de innen el. És itt lép be, ezen a ponton lép be a Krasznahorkai-hősök életébe és az ember életébe a kegyelem. Innentől lépnek érvénybe a *kegyelmi viszonyok*. Olyan fe-

szültségek járnak át az ide eljutót, amelyekre addig nem is gondolhatt. Másféle léptékek, távlatok és vonzások lesznek az irányadók.

(2)

De mi is ez a másik tér, a veszélyekkel teli, ahová az ember kilép? Ez az a tér, amelyben az ember valódi, reális élete kezdetét veheti. Felocsúdván a döbbenetből, hogy mit is hitt eddig az életének, végre elkezdhet valóban élni. Elkezdhetne. De a Krasznahorkai-hősök itt is esetlenül, tanácstalanul mozognak. Nem tudják — édesanyám kedvelt szólásával élve —, hogy „merre van az *arra*”. Herman, a vadőr számára a kegyelmi pillanat egy végzetes tévedéssel párosul, hogy ugyanis a csapdákat, amelyeket addig a dúvadak elejtésére helyezett ki az erdőben, ezután majd a házak előtti küszöbökön, járdákon rejti el. Bogdanovich névtelen társa a szörnyűséges, de a kegyelmi pillanatot szintén nem nélkülöző éjszakai „muri” után egyre tanácstalanabbul, egyre inkább rettegve rója végtelen köreit Bogdanovich-csal együtt a reggeli utcákon, s úgy érzi, az az éjszakai „megvilágosodás” csupán múló káprázat volt, becsapás, csapda. Pálnikot, aki pokoli életéből rádiója segítségével akar fölfelé kijutni, hátha valamelyik frekvencián foghat egy jelet Tőle, végül az örültek házába szállítják, pedig ő csak olthatatlan magányát próbálta csillapítani a rádióval, és azt az érzését, hogy őt soha nem szerette senki. A kötet szerintem három legjobb novellájából vettem csak példákat (*Herman, a vadőr, El Bogdanovichtól, Az állomás kereső*), de ugyanígy említhetnék példákat a szerző más műveiből. Említhetném a *Háború és háború* Korim Györgyét, az *Északról hegy...* „főszereplőjét”, Genji herceg unokáját, vagy akár *Az urgai fogoly* elbeszélőjét. Ők mindnyájan kiléptek ebbe a térbe, azonban megrettentek tőle, nem találták a helyes irányt, a célt, ami hol „csupán” egy kert nyolc hinokiciprussal, hol egy csodálatos kézirat maradéktalan megértése, hol pedig egyszerűen a tudás az általános részvét szükségességéről.

Mintha valamiféle bénultság szállná meg Krasznahorkai hőseit, tragikus módon a cél közelében épp, amikor a „megoldás” szinte már karnyújtásnyira van csak. A kudarc minden esetben bele van kódolva a szövegekbe. De az út a kudarcig, ahogy mindez megtörténik, abban van valami, a történeten magán túlmutató elem. A hősies vagy száználmas bukásig vezető történetek ívében, ezeknek az íveknek a feszültségében rejlik Krasznahorkai művészetének nagyszabású volta. A *nagyszabású* szó ez esetben, azt hiszem, egyáltalán nem túlzás. Olyan terek rajzolódnak ki a *Kegyelmi viszonyok* novelláiban — és a szerző más műveiben is —, amelyek mintha nem is ezen a földön lennének, hanem valahol másutt, egy másik világban. Egy olyan világban, amely kísértetiesen hasonlít erre, amelyben élünk adatik, de mégsem egészen

ez, van benne valami nyugtalanító elem, ami egészen más fénytörést ad az itt megtörténő eseményeknek. Krasznahorkai beszél is egyik interjújában erről, hogy Kínában tett utazásainak egyik legfontosabb — ha nem a legfontosabb — tapasztalata az volt, hogy abban az országban mintha nem lenne igazi határ az úgynevezett valóság és a metafizikai tartomány között. Vagy ha van is, az a határ sokkal *kijebb* van meghúzva, mint Európában. Ami ideát, az Óvilágban már valamiféle misztikus tapasztalásként van „elkönyvelve”, az Kínában még „bőven” a hétköznapi történekek rendjébe illeszkedik. Bár a kötet novellái jó két évtizeddel ezelőtt születtek, ez a szemlélet már itt is jól látható, mint ahogy az első regényben, a *Sátántangóban* is. Mintha Krasznahorkai eleve ezzel a tudással kezdett volna írni, és a kínai tapasztalatok csak megerősítették volna ebben. Nagyon nem lepődhetett meg, még akkor sem, ha döbbenetesként aposztrofálta is ezt az élményt ebben az interjúban. Írásainak világa, ez a miénkire kísértetiesen emlékeztető világ, és ebben a világban ez a bizonyos nyugtalanító elem épp ennek a határnak a kijebb tolásából ered. Sok minden feltűnik ebben a világban, ami a legtöbb ember számára teljességgel ismeretlen és felfoghatatlan. Vagy éppen rémületes, és épp ezért nemlétezőként kezelt. A legjobb nem tudomást venni arról, ami van, és akkor majd olyan lesz, mintha tényleg nem is lenne, lehet szusszanni egyet, de jó, megúsztam. Hát nem. A hátborzongató éppem az, hogy nem lehet megúszni. A *Borbélykézen* című novella Simonja, vagy a *Csapdás* Rozi három, egymással „ördögi” módon összefűzött alakjának körtánca lenyűgöző erejű példa arra, hogy működik valami „nagy történet”, az egyes egzisztenciák kuszának tűnő sorsvonalain túlmutató rendszer, ami mindvégig, folyamatosan, szünet nélkül jelen van, akár tudunk róla, akár nem, akár akarjuk ezt a rendszert, akár nem. A rendszer mikéntjéről és hogyanjáról, de legfőképpen a rendszer miértjéről azonban nem tudunk semmit. A legtöbb, ami tudható róla, hogy: van.

(3)

A *Kegyelmi viszonyok* második kiadásának borítóján (Q. E. D. Kiadó, Szeged, 1997) Gémes Péter képe látható. Egy angyal. Ennek az új kiadásnak a borítóján egy döglött — vagy inkább így mondom: egy halott — kutya fejét láthatjuk. Szilágyi Lenke készítette a fotót. Amikor először megláttam ezt a képet, eszembe kellett jutnia annak az öt vagy hat évvel ezelőtti túrámnak, amikor, leendőben az erdőkből, valahogyan a márianosztrai szeméttelre keveredtem. Átvágva a *jellemzően* egy patak völgyében létesített borzalmas telepen, észrevettem egy halott (megölt) kutyát néhány kibelezett hűtőszekrény mellett. Zsineggel fojtották meg, a hurok belevágódott a húsába, s mivel enyhe idő volt már, április vége, legyek

és darazsak dongtak körülötte, rajta. Ki-be jártak hatalmasra tátott száján. Lefényképeztem a kutyát. A fotót sokszor megnéztem azóta, és volt is úgy, hogy azt gondoltam, egyszer majd egy könyvem borítójára teszem. S nem mintha jellemző volna rám a prudéria, vagy hogy is nevezzem, de minden egyes alkalommal valami büntudatféle fog el, amikor erre a képre nézek. Nem tudom, azért-e, mert arra gondolok, mit kellett elviselnie annak az állatnak, amíg végre elpusztult, vagy azért, mert lefényképeztem. Nem tudom eldönteni, igaza van-e annak a hangnak bennem, ami azt súgja, nem, nem lett volna szabad lefényképeznem a halott kutya görcsbe merevedett arcát. Szilágyi Lenke fotója szinte ugyanilyen kép. Mi történhetett azóta? Hogyan lett az angyalból egy halott kutya a gazban? Valamiféle zuhanás ez, amit a borítók közötti drasztikus különbség megjelenít.

Krasznahorkai egyéb műveiben is felbukkannak úzött, halálra hajszolt és halálra sebzett állatok. Elég, ha Estike megmérgezett macskájára gondolunk a *Sátántangóból*, vagy az *Északról hegy...* agyonvert kutyájára, aki a fenséges, évszázados ginkgófa alatt pusztul bele súlyos sebeibe. Mintha ez a kutya lenne most a borítón. Ez a kép és fölötte a cím, *Kegyelmi viszonyok*, letaglózza az olvasót. A kép és a cím feszültsége nehezen elviselhető. Valami olyasmit sugall ez a párosítás, ami érzésem szerint nincs benne a könyvben. Valami olyan szándék van jelezve ezzel, ami eltérítheti az olvasót egy sötétebb, ténylegesen reménytelen, vagy mondhatnám ezzel a „mosolyogtató”, régimódi szóval: *démoni irányba*.

Az, hogy mindez egyáltalán felmerült bennem, számomra egyértelműen azt a fent említett véleményt támasztja alá, mely szerint hazánkban Krasznahorkai lenne az egyetlen metafizikus prózaíró manapság. Könyvborítókön, megvallom őszintén, nem nagyon szoktam gondolkodni. Vagy szép, vagy csúnya (általában az utóbbi), ez viszont gyökeresen más, nem írható le ezekkel a kategóriákkal. Ajánlom mindenkinek továbbgondolásra mindezt, hogy tehát a leendő olvasók szerint milyen a viszony a könyv és a borítója között, én magam nem szeretnék itt, ebben az írásban még jobban belegabalyodni ebbe.

(4)

„Már nem figyelt a vállaira nehezedő egyre elviselhetlenebb súlyra sem, mert úgy érezte, most, a büntudat dermesztő terhe helyett, a ragyogás háttérként szabad térségébe ért, ahonnan minden jól látható, s tisztán hallani »a szív igazi parancsait« (...) Könnyű révületben lehunyta a szemét, s már látta önmagát, ahogy kilép az erdő szelíd ösvényein, újból végigjárja a békés hóésésben a régi cserkészutakat, s e felszabadító tágasságban máris mély öröm töltötte el, mert a kegyelem jelét fedezte fel abban, hogy hirtelen mindent új szemmel lát, a vétkes szemével, aki tudja már, hogy mindannak, ami körülveszi, pontosan azonos súlya van.”

„...tüstént felhajtotta az odú jól álcázott ajtaját, hogy mielőbb figyelmeztethesse üldözőit a rájuk leselkedő veszélyekre, és amellet, hogy feladja magát, egyúttal haladéktalanul felhívja a figyelmet »az általános részvét szükségességére«, valamint arra, hogy »az ezzel kapcsolatos közleményt lehetőleg azonnal be kell olvasni a rádióban.«.

Ez a három mondat, amely a *Herman, a vadőr* című novellából való, azt hiszem, minden fejtegetésnél ékeesebb példáját adja Krasznahorkai László írásművészetének, annak a súlynak, amit ez az írásművészet képvisel, s amely ténylegesen egyedülálló a mai magyar irodalomban. Ha belegondolok, milyen „közleményeket” olvasnak be manapság nap mint nap a különböző rádiókban, tényleg nem tudom, kínomban zokogjak vagy nevessek-e. Krasznahorkai nagyon jól tette, hogy annak idején „felhajtotta az odú jól álcázott ajtaját”, hogy figyelmeztethesse, ha nem is csak az üldözőit, de az olvasóit is, a rájuk leselkedő veszélyekre.

Ennek ellenére, be kell valljam, él bennem valami szomorú sejtelem, hogy ez a figyelmeztetés, „úgy általában”, az utolsó utáni pillanatokban érkezett, nincs már kinek és hová üzeni, mondom, úgy általában, mert ez az egész itt körülöttünk, bárhová nézünk, úgy fest, mint Herman a végzetes sortűz után, akinek szitává lyuggatott testét „már csak a záporozó golyók tartják a levegőben”.

JÁSZ ATTILA

azégfelé

*Mielőtt a halott Van Gogh szemét barátja lecsukta volna,
sárga napraforgókat látott benne
megmerevedve, amint a hullámzó, skizofrén dombok közt
utolsó erejükkel az ég felé emelik fonnyadt fejüket.*